

УДК 342.565.2

doi.org/10.30970/jcl.4.2020.7

Євгенія Черняк

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ievghern@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3524-3024>

ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК НОРМ ПРЯМОЇ ДІЇ ТА ПРАВО НА ПЕРЕГЛЯД СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НАСЛІДКАМИ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ЗАКОНУ, ІНШОГО ПРАВОВОГО АКТА ЧИ ЇХ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД

THE APPLICATION BY THE COURTS OF THE PROVISIONS OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE AS DIRECTLY APPLICABLE NORMS AND THE RIGHT TO REVIEW A JUDICIAL ACT FOLLOWING THE ESTABLISHMENT OF THE CONSTITUTIONALITY OF A LAW, ANOTHER LEGAL ACT OR THEIR PROVISIONS AS A MEANS OF PROTECTING FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS

Yevheniia Cherniak

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Department of Constitutional Law,
Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Abstract | The article deals with the practical issues of application by the courts of Ukraine the provisions of the Constitution of Ukraine as directly applicable norms. The retrospective (retroactive) action of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine as the factor determining the current state of law enforcement in Ukraine has been researched. These issues are highlighted from the standpoint of the importance of ensuring legal certainty, predictability of law enforcement practices within the national legal system, as well as the effective protection of human and citizen's rights and freedoms. Current tendencies in the practice of the Supreme Court of the application of such exceptional grounds for the judicial review as the establishment by the Constitutional Court of Ukraine of the constitutionality of a law, another legal act or their separate provision applied (not applied) by the court, if the court decision has not yet been executed, are emphasized. The proposals and recommendations aimed at improving the legal regulation of interaction between the courts of Ukraine and the Constitutional Court of Ukraine regarding the application of the Constitution of Ukraine provisions and the creation of a uniform practice of law enforcement are substantiated.

Keywords: courts of Ukraine, the Supreme Court, the Constitutional Court of Ukraine, direct effect of the Constitution, the effect of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, retrospective (retroactive) effect of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, review of a judicial act, the right to review a judicial act.

Анотація | У статті досліджуються практичні питання застосування судами України положень Конституції України як норм прямої дії. Предметом аналізу є також питання ретроспективної (ретроактивної) дії рішень Конституційного Суду України як чинники, якими визначається сучасний стан правозастосування в Україні. Ці питання висвітлено з позицій важливості забезпечення правової визначеності, передбачуваності практики правозастосування в межах національної правової системи, а також ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина. Зосереджено увагу на сучасних тенденціях реалізації в практиці Верховного Суду такої підстави для перегляду судових рішень за виключними обставинами, як установлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано. Обґрунтовуються пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання взаємодії судів України та Конституційного Суду України щодо застосування положень Конституції України та створення єдиної практики правозастосування.

Ключові слова: суди України, Верховний Суд, Конституційний Суд України, пряма дія норм Конституції, дія рішень Конституційного Суду України, ретроспективна (ретроактивна) дія рішень Конституційного Суду України, перегляд судового рішення, право на перегляд судового рішення.

Постановка проблеми. Важливе значення для забезпечення правової визначеності, передбачуваності практики правозастосування в межах усієї правової системи, а також ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина, мають питання взаємодії судів України та Конституційного Суду України щодо застосування положень Конституції України від 28 червня 1996 року і, зокрема, наслідків дії рішень Конституційного Суду України. Зазначені питання набули особливої ваги в тому числі у зв'язку з запровадженням в Україні інституту конституційної скарги. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII в оновлених редакціях процесуальних кодексів України було деталізовано перелік виключних обставин, які є підставами для перегляду судових рішень¹. Ці зміни до процесуальних кодексів України актуалізували дискусії не лише щодо «перспективної», але й ретроспективної (ретроактивної) дії рішень Конституційного Суду України. Отже, проблемні питання, породжені введенням до процесуальних кодексів України норми, якою до переліку виключних обставин для перегляду судових рішень включено встановлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано, потребують широкої фахової дискусії із вивченням зарубіжного досвіду.

Науково-теоретичну базу сучасних досліджень конституційно-правових засад взаємодії судів та Конституційного Суду України щодо застосування положень Конституції України та захисту основних прав і свобод складають роботи таких вітчизняних учених, як А. Єзерова, М. Козюбри, Я. Мачужак, С. Різника, М. Савчина, Д. Терлецького, В. Тихого та ін².

¹Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6636> (05.09.2020). (Укр. м.).

²*Див. дет.:* Єзеров А., Терлецький Д. Звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення подання щодо конституційності до Конституційного Суду України. *Право України*. 2020. № 8. С. 223 – 237; Козюбра М. Верховенство права і України. *Право України*. 2012. № 1 – 2. С. 30 – 63; Мачужак Я. Взаємодія Конституційного Суду України і судів

Безперечно, перманентний процес оновлення правозастосування під впливом необхідності реагування на виклики сучасності є чинником розвитку права. У статті досліджуються такі актуальні питання правозастосування: 1) порядок звернення судів, які складають систему судоустрою України, до Верховного Суду щодо відповідності Конституції України законів України, інших правових актів; 2) можливість та доцільність надання судам України права безпосереднього звернення до Конституційного Суду України з питаннями щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України, інших правових актів; 3) перегляд рішень судів, ухвалених із застосуванням актів, які визнані Конституційним Судом України неконституційними (або ж навпаки конституційними, всупереч вже існуючій судовій практиці застосування конкретної норми права), за волевиявленням зацікавлених осіб; 4) доцільність віднесення до зацікавлених суб'єктів, які мають право ініціювати перегляд рішень судів, не лише учасників конституційного провадження.

Постановка завдання: 1) здійснити конституційно-порівняльний аналіз визначених законодавством держави підстав ініціювання судами здійснення конституційного контролю; 2) виявити сучасні тенденції в реалізації Верховним Судом такої підстави для перегляду судових рішень за виключними обставинами, як установлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новелізація галузевого процесуального законодавства за наслідками проведення чергового етапу судової реформи в Україні винесла на порядок денний питання практичного впровадження судами України ініціативи конституційного контролю. Зарубіжній практиці конституційного регулювання питань незастосування суддями норм законів та підзаконних актів, які, на їх переконання, суперечать конституції, відомі конкретні підстави та умови: 1) визнання пріоритету положень конституції у випадку виявлення при розгляді справи у суді невідповідності застосування норми закону чи іншого правового акта конституції; 2) визнання конституційного права чи конституційного обов'язку судді звертатися до органу конституційної юрисдикції у випадку виявлення при розгляді справи питання про невідповідність конституції закону або іншого нормативно-правового акта, який підлягає застосуванню при вирішенні справи по суті.

Так, у Конституції Фінляндії від 19 червня 1999 року закріплено таке правило: «Якщо у справі, яку розглядає суд, застосування закону суперечить Конституції, суд надає перевагу положенню Конституції» (ст. 106). Аналогічне положення закріплено по відношенню до підзаконних нормативно-правових актів (ст. 107)³. У Конституціях Словенії від 23 грудня 1991 року і Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 року передбачається обов'язок (у Литовській Республіці – право) судді у випадках, якщо є підстави вважати, що закон чи інший правовий акт, який слід застосувати в конкретній справі, суперечить Конституції, зупинити розгляд справи та звернутися до Конституційного Суду з клопотанням про прийняття рішення про те, чи відповідає закон чи інший правовий акт Конституції (ст. 156 Конституції Словенії, ст. 110 Конституції Литовської Республіки)⁴. Відповідно до Конституції Киргизької Республіки від 27 червня 2010 року, якщо при розгляді справи у будь-якій інстанції виникло питання про конституційність закону або іншого нормативно-

загальної юрисдикції у питаннях захисту прав і свобод людини і громадянина *Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. Міжнар. Конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституц. Суд України; упоряд.: К. О. Пігнаста [та ін.]. К.: Ін Юре, 2008. С. 102 – 113; Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу) *Право України*. 2018. № 12. С. 163 – 177; Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.; Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 5. С. 51 – 54 та ін.

³Finland's Constitution of 1999 with amendments through 2011, entered into force on 1 March 2000. / URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en (11.07.2020). (in Engl.).

⁴Slovenia's Constitution of 1991 with Amendments through 2013. /URL: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/slv129862.pdf> (10.09.2020). (in Engl.); Lithuania's Constitution of 1992 with Amendments through 2006. /URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2006.pdf?lang=en (15.07.2020). (in Engl.).

правового акта, від якого залежить вирішення справи, суд направляє звернення до Конституційної Палати Верховного Суду (ч. 2 ст. 101)⁵. При цьому положеннями ч. 1 ст. 101 Конституції Киргизької Республіки від 27 червня 2010 року заборонено суду застосовувати нормативно-правовий акт, який суперечить Конституції.

Відповідно до ст. 193 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року будь-який суд може направити Конституційному Трибуналу правове питання щодо відповідності нормативного акта Конституції, ратифікованим міжнародним угодам чи статуту, якщо відповідь на таке правове питання буде визначати суть справи, яка перебуває на розгляді такого суду⁶. Крім того, Рішення Конституційного Трибуналу Республіки Польща про невідповідність Конституції, міжнародній угоді чи статуту нормативного акта, на підставі якого було ухвалено рішення суду, остаточне адміністративне рішення або в інший спосіб врегульовано питання, є підставою для відновлення провадження або скасування рішення чи іншого врегулювання у порядку та на принципах, визначених положеннями, що застосовуються до конкретного провадження (ч. 4 ст. 190 Конституції Республіки Польща)⁷.

Яким чином проблема ініціювання судами конституційного контролю у разі виникнення спору щодо конституційності норми нормативно-правового акта регулюється законодавством України?

До 3 серпня 2017 року (дати набуття чинності Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136 –VIII)⁸, при вирішенні питань конституційності, що виникали у процесі загального судочинства, визначальними були положення ст. 83 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96–ВР⁹, згідно з якими у разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовувалася судом, провадження у справі зупинялося, відкривалося конституційне провадження у справі і справа мала розглядатися Конституційним Судом України невідкладно. У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року зазначалося, що у разі невизначеності в питанні про те, чи відповідає Конституції України застосований закон або закон, який підлягав застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняв розгляд справи і звертався з мотивованою ухвалою (постановою) до Верховного Суду України, який відповідно до ст. 150 Конституції міг порушувати перед Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції законів та інших нормативно-правових актів (ч. 2 п. 2). Таке рішення міг прийняти суд першої, касаційної чи наглядової інстанції в будь-якій стадії розгляду справи¹⁰. Таким чином, предметом розгляду Конституційного Суду України могли бути тільки положення законів України, а не інших правових актів, визначених п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції України від 28 червня 1996 року.

Відповідно до чинного законодавства України Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2

⁵Конституция Кыргызской Республики, принята референдумом (всенародным голосованием) 27 июня 2010 года, введена в действие Законом от 27 июня 2010 года в редакции Закона от 29 декабря 2016 года № 218 *Офиц. сайт Министерства юстиции Кыргызской Республики*. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913?cl=ru-ru> (дата обращения: 15.02.2020). (Русск. яз.).

⁶The Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (23.05.2020). (inEngl.).

⁷ Там само.

⁸ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. *Офиц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (12.11.2020). (Укр. м.).

⁹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР. *Офиц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80> (12.10.2020). (Укр. м.).

¹⁰Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9 *Офиц. сайт Верховної Ради України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (12.11.2020). (Укр. м.).

червня 2016 року), узагальнює судову практику, забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (п.п. 2, 6 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року)¹¹. Так, упродовж 2020 року на розгляді Конституційного Суду України перебувало чотири конституційні подання Верховного Суду: щодо судової реформи, щодо карантинних обмежень, щодо конституційного імунітету Президента України, щодо мораторію на виконання судових рішень¹². Рішення про направлення конституційних подань до Конституційного Суду України розглядались та затверджувались Пленумом Верховного Суду (Постанова Пленуму Верховного Суду від 15 листопада 2019 року № 15, Постанова Пленуму Верховного Суду від 29 травня 2020 року № 7, Постанова Пленуму Верховного Суду від 18 вересня 2020 року № 10, Постанова Пленуму Верховного Суду від 18 вересня 2020 року № 11).

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII процесуальне законодавство було істотно оновлено, але деталізований порядок ініціювання судами України здійснення конституційного контролю так і не було встановлено. Суди у своїй діяльності повинні керуватися верховенством права (ч. 1 ст. 129 Конституції України від 28 червня 1996 року) та застосовувати норми Конституції України як норми прямої дії (ч. 3 ст. 8 Конституції України від 28 червня 1996 року)¹³. Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 7 Кодексу Адміністративного судочинства України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України¹⁴.

Аналогічні норми містять Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (ч. 6 ст. 10) та Господарський процесуальний кодекс України в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (ч. 6 ст. 11)¹⁵. Натомість Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI з наступними змінами зміст верховенства права звів до обов'язку судів застосовувати практику Європейського суду з прав людини (ч. 2 ст. 8 та ч. 5 ст. 9)¹⁶.

З позицій посилення захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі у контексті взаємодії Конституційного Суду України і судів, що складають систему судоустрою України, позитивним нововведенням слід вважати норми Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року, якими передбачено умови, за яких втрата чинності положеннями законів чи

¹¹Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (24.10.2020). (Укр. м.).

¹²Бабанли Р. Конституційні подання Верховного Суду у 2020 році: підстави, проблематика, стан розгляду URL: https://uba.ua/documents/events/2020/20201126/2.1_Babanli_Rasim.pdf (12.11.2020). (Укр. м.).

¹³Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (15.11.2020). (Укр. м.).

¹⁴Кодекс адміністративного судочинства України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (05.09.2020). (Укр. м.).

¹⁵Цивільний процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р., № 2147-VIII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (05.09.2020). (Укр. м.); Господарський процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (05.09.2020). (Укр. м.).

¹⁶Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI з наст. зм. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (10.11.2020). (Укр. м.).

інших юридичних актів не є підставою припинення провадження у справах щодо їхньої відповідності Конституції України (п. 5 ч. 1 ст. 62 та ч. 2 ст. 8)¹⁷.

Одним із важливих завдань правозастосування є забезпечення однакового застосування норм права у порядку та спосіб, визначені законодавством. Зокрема, у п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII до завдань Верховного Суду віднесено забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законодавством¹⁸. Право зацікавленої особи вимагати перегляду судового рішення, яке ґрунтується на неконституційній нормі права (або за наслідками визнання спірної норми права конституційною), є підстави розглядати як один із дієвих засобів досягнення єдиного підходу у правозастосуванні. З цих міркувань перспективним видається підхід про надання такого права не лише особам, які були учасниками конституційного провадження. Зокрема, не традиційний, але перспективний підхід у вирішенні цього питання продемонстрував Конституційний Суд Російської Федерації, ухваливши 26 червня 2020 року Постанову № 30-П, в якій вказав на: 1) необхідність врегулювання на рівні законодавства механізму перегляду заснованих на визнаних неконституційними нормах судових рішень, які на момент винесення відповідної постанови Конституційного Суду не виконані або виконані частково; 2) необхідність передбачити у цьому механізмі перегляд на підставі постанови Конституційного Суду судових рішень у справах осіб, які не є учасниками конституційного судочинства. До ухвалення цієї Постанови відновити порушені права мали можливість лише громадяни, які безпосередньо зверталися до Конституційного Суду¹⁹. Позитивними чинниками розробки на законодавчому рівні механізму перегляду судових рішень за наслідками визнання факту неконституційності норм права, слід вважати, по-перше, сприяння забезпеченню однакового застосування норм права, а, по-друге, надання більшій кількості потенційних суб'єктів можливості захистити свої права.

Позитивною тенденцією вітчизняної судової практики, яка має наслідком забезпечення однакового застосування норм права та надання більшій кількості потенційних суб'єктів можливості захистити свої права, слід вважати постанови Верховного Суду, в яких застосовуються юридичні (правові) позиції Конституційного Суду України за наслідками розгляду конкретних конституційних скарг. У зв'язку з цим доречно вказати декілька постанов Верховного Суду, в яких застосовано юридичні (правові) позиції Конституційного Суду України про неможливість звільнення працівника з ініціативи власника у період тимчасової непрацездатності працівника, навіть якщо підстава звільнення – закінчення строкового трудового контракту (пункт 2 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України).

Так, 4 вересня 2019 року Конституційний Суд України ухвалив рішення № 6-р(II)/2019 у справі № 3-425/2018(6960/18) за конституційною скаргою Жабо Т.М. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу Законів про працю України. У цьому рішенні Конституційний Суд України, зокрема, вказав, що положення частини третьої статті 40 Кодексу Законів про працю України є такими, що поширюються на усі трудові правовідносини (абз. 15 п. 3 мотивувальної частини Рішення). Конституційний Суд України зазначив, що положеннями частини третьої статті 40 КЗпП України закріплені гарантії захисту працівника від незаконного звільнення, що є спеціальними вимогами законодавства, які мають бути

¹⁷Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (12.10.2020). (Укр. м.).

¹⁸Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (24.10.2020). (Укр. м.).

¹⁹Постановление Конституционного Суда Российской Федерации по делу о проверке конституционности частей третьей и пятой статьи 79 Федерального конституционного закона «О Конституционном Суде Российской Федерации», части первой статьи 439 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации и пункта 4 части 1 статьи 43 Федерального закона «Об исполнительном производстве» в связи с жалобой граждан В.В. Одинодворцева, Е.В. Одинодворцева, М.Е. Одинодворцева, Н.В. Одинодворцевой и Т.П. Одинодворцевой от 26 июня 2020 года № 30-П. *Официальный сайт Конституционного Суда Российской Федерации*. URL: <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision476600.pdf> (дата обращения: 12.11.2020). (Русск. яз.).

реалізовані роботодавцем для дотримання трудового законодавства. Однією з таких гарантій є, зокрема, сформульована у законодавстві заборона роботодавцю звільняти працівника, який працює за трудовим договором і на момент звільнення є тимчасово непрацездатним або перебуває у відпустці. Отже, нерозповсюдження такої вимоги на трудові правовідносини за контрактом є порушенням гарантій захисту працівників від незаконного звільнення та ставить їх у нерівні умови порівняно з працівниками інших категорій²⁰. У розвиток положень цього Рішення Конституційного Суду України Велика Палата Верховного Суду прийняла Постанову від 15 вересня 2020 року у справі № 205/4196/18 (провадження № 14-670цс19)²¹. Висновок Конституційного Суду України про те, що положення частини третьої статті 40 КЗпП України є такими, що поширюються на всі трудові правовідносини, застосовано також у постановах Верховного Суду від 16 грудня 2020 року у справі № 545/1151/16-ц (провадження № 61-17196св19) та у справі № 461/7292/17 (провадження № 61-38440св18)²².

Питання про можливість судів України ініціювати конституційний контроль має пряму прив'язку до чинника часових меж дії рішень Конституційного Суду України, зокрема у справах про конституційність законів та інших правових актів. Цей чинник відіграє важливе значення для забезпечення правової визначеності, передбачуваності практики правозастосування в межах усієї правової системи, а також ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина, в тому числі у зв'язку з уведенням інституту конституційної скарги.

При розгляді заяви про перегляд судового рішення за виключною обставиною, підставою якої є факт визнання Конституційним Судом України норми неконституційною, суди стикаються з проблемою ретроактивної дії рішень Конституційного Суду України. Вирішуючи завдання забезпечення ефективного захисту прав осіб, чиї права порушені через закон, який визнано неконституційним, вони фактично мають розповсюджувати рішення Конституційного Суду на обставини, які виникли (склались) до його прийняття.

Судова практика за 2019 рік демонструвала намагання судів не виходити за межі ст. 152 Конституції України від 28 червня 1996 року, заперечуючи таким чином ретроактивну дію рішень Конституційного Суду України та/або зазначаючи, що рішення Конституційного Суду призводять до зміни законодавчого регулювання лише для правовідносин, що матимуть місце з дати ухвалення рішення Конституційного Суду України²³. Касаційний адміністративний суд залишав заяви про перегляд за виключними обставинами без задоволення. Відповідно до ст. 152 Конституції

²⁰Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу Законів про працю України від 4 вересня 2019 р. № 6-р(II)/2019. *Офіційний сайт Конституційного Суду України*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2837> (12.11.2020). (Укр. м.).

²¹Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 205/4196/18 від 15 вересня 2020 р. *Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270735> (05.12.2020). (Укр. м.).

²²Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 16 грудня 2020 р. № 761/36220/17. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93630874> (12.11.2020). (Укр. м.); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 16 грудня 2020 р. № 461/7292/17. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93834708> (12.11.2020). (Укр. м.).

²³Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23 січня 2019 р. у справі № 820/2462/17. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7950941> (01.10.2020). (Укр. м.); Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 серпня 2019 р. у справі № 818/1807/18. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83647451> (01.10.2020). (Укр. м.); Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 8 серпня 2019 р. у справі № 811/1285/18. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83513339> (01.10.2020). (Укр. м.); Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 5 вересня 2019 р. у справі № 520/9386/18. *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84076812> (01.10.2020). (Укр. м.); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 19 листопада 2019 р. у справі № 755/4893/18 (755/18431/15-а). *Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77968276> (01.10.2020). (Укр. м.).

України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення²⁴. Тобто для заявника, який звертався із заявою про перегляд судового рішення за цією виключною обставиною, практика Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду була негативною, оскільки він не зміг відновити права, які фактично були порушені до набрання чинності Рішенням Конституційного Суду України про неконституційність норми, застосування якої до регулювання конкретних суспільних відносин призвело до порушення його права.

Судова практика за 2020 рік демонструє появу нових тенденцій у питанні ретроактивності. Прикладом проявів визнання ретроактивності рішень Конституційного Суду України в судовій практиці України є постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 30 жовтня 2019 року та від 05 лютого 2020 року, у справі № 591/200/17 та № 554/9118/16-ц. Ці справи стосувалися визнання незаконними дій державних виконавців при винесенні повідомлення про повернення виконавчого документа стягувачеві без прийняття до виконання по виконавчому провадженню²⁵. Верховний Суд врахував Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019²⁶. Цим Рішенням Конституційного Суду України положення ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними). Рішення Конституційного Суду України мотивовано тим, що визнанням обов'язкової сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалено судові рішення, як необхідної умови початку примусового виконання цього рішення органом державної виконавчої служби, на особу покладено фінансовий тягар забезпечувати функціонування впровадженої державою системи виконання судових рішень, що не гарантує доступу для кожної такої особи до вказаної системи, отже, не забезпечує в усіх випадках і за будь-яких умов повного та своєчасного виконання цього рішення, його обов'язковості. Конституційний Суд України зазначив, що держава має позитивний обов'язок забезпечувати виконання судового рішення, проте положеннями ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII правовим регулюванням щодо обов'язкового авансування початку примусового виконання судового рішення особою, на користь якої ухвалене це рішення, такий обов'язок держави перекладено на вказану особу, що нівелює сутність її конституційного права на судовий захист та суперечить положенням ст. ст. 3, 8, ч.ч. 1, 2 ст. 55, ч.ч. 1, 2 ст. 129-1 Конституції України від 28 червня 1996 року.

Відсутність однозначності у вирішенні питання ретроактивності рішень Конституційного Суду України зумовлена необхідністю пошуку відповідей щонайменше на такі складні питання правозастосування, як: 1) чи не відбувається нівелювання мети визнання неконституційності норми (акта) виключною обставиною у випадку, якщо рішення, в якому застосовано неконституційний закон, не скасовується; 2) чи не порушуватиметься при цьому принцип правової визначеності, який потребує передбачуваності регулювання правовідносин; 3) чи є ефективним механізм відновлення права людини за наслідками ухваленого для неї рішення Конституційного Суду України,

²⁴Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (15.02.2020). (Укр. м.).

²⁵Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 591/200/17 від 30 жовтня 2019 р. *Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85443130> (05.12.2020). (Укр. м.); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 554/9118/16-ц від 05 лютого 2020 р. *Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87581190> (15.11.2020) (Укр. м.).

²⁶Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 р. № 2-р(П)/2019. *Офіц. сайт Конституційного Суду України*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2716> (22.11.2020). (Укр. м.).

враховуючи визначені законодавством різні процесуальні наслідки рішень Конституційного Суду України: а) за конституційними скаргами та б) за конституційними поданнями, зверненнями.

Висновки та рекомендації. З метою ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина в частині відновлення порушених прав та на підтвердження необхідності визнання допустимості ретроактивної дії Рішень Конституційного Суду України вважаємо за доцільне запропонувати доповнити ст. 152 Конституції України від 28 червня 1996 року ч. 3 такого змісту: «Судові акти, засновані на нормах законів, які визнано неконституційними, переглядаються судом у кожному конкретному випадку за зверненнями громадян, чії права і свободи були порушені». Це доповнення слід розглядати у системному зв'язку зі ст. 151-1 та ч. 2 ст. 152 Конституції України від 28 червня 1996 року.

На допомогу суб'єктам правозастосування щодо практики реалізації принципу верховенства права, зокрема у проаналізованих у статті аспектах, Верховний Суд мав би надати узагальнення про порядок застосування норм Конституції України від 28 червня 1996 року як норм прямої дії, з урахуванням новел вітчизняного законодавства. Адже постанова Пленуму Верховного Суду України щодо застосування судами положень Конституції України була прийнята ще у 1996 році, і на її великому позитивному значенні наголошували як науковці, так і юристи-практики.

Перспективами подальших наукових розвідок мають стати: 1) розгляд альтернативних шляхів ефективізації взаємодії судів, які складають систему судоустрою України, та Конституційного Суду України у питаннях правозастосування, а саме: а) необхідності визначення на законодавчому рівні порядку звернення судів України до Верховного Суду з питанням щодо відповідності Конституції України законів та інших правових актів або б) надання судам, які складають систему судоустрою України, права безпосереднього звернення до Конституційного Суду України з питаннями щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України, інших правових актів; 2) визнання права перегляду судового рішення, що базується на неконституційній (конституційній) нормі права, не лише за особами-учасниками конституційного провадження та напрацювання механізму його реалізації. Перспективність такого механізму обумовлена щонайменше двома чинниками – сприянням у забезпеченні однакового застосування норм права та у наданні більшої кількості потенційних суб'єктів правовідносин можливості захистити свої права.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Бабанли Р. Конституційні подання Верховного Суду у 2020 році: підстави, проблематика, стан розгляду. URL: https://uba.ua/documents/events/2020/20201126/2.1_Babanli_Rasim.pdf (12.11.2020). (Укр. м.).
2. Єзеров А., Терлецький Д. Звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення подання щодо конституційності до Конституційного Суду України *Право України*. 2020. № 8. С. 223 – 237.
3. Козюбра М. Верховенство права і України. *Право України*. 2012. № 1 – 2. С. 30 – 63.
4. Мачужак Я. Взаємодія Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції у питаннях захисту прав і свобод людини і громадянина. Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. Міжнар. Конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституц. Суд України; упоряд.: К. О. Пігнаста [та ін.]. К.: Ін Юре, 2008. С. 102 – 113.
5. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. № 12. С. 163 – 177.
6. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
7. Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 5. С. 51 – 54.

Перелік юридичних документів:

8. Господарський процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (05.09.2020). (Укр. м.).

9. Кодекс адміністративного судочинства України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (05.09.2020). (Укр. м.).
10. Конституция Кыргызской Республики, принята референдумом (всенародным голосованием) 27 июня 2010 года, введена в действие Законом от 27 июня 2010 года в редакции Закона от 29 декабря 2016 года № 218. Офиц. сайт Министерства юстиции Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913?cl=ru-ru> (15.02.2020). (Русск. яз.).
11. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (15.11.2020). (Укр. м.).
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI з наст. зм. // Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (10.11.2020). (Укр. м.).
13. Lithuania's Constitution of 1992 with Amendments through 2006.. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2006.pdf?lang=en (date of application: 15.07.2019). (in Engl.).
14. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 205/4196/18 від 15 вересня 2020 р. Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270735> (05.12.2020). (Укр. м.).
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 19 листопада 2019 р. у справі № 755/4893/18 (755/18431/15-а). Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77968276> (01.10.2020). (Укр. м.).
16. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 16 грудня 2020 р. № 761/36220/17. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93630874> (12.11.2020). (Укр. м.).
17. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 16 грудня 2020 р. № 461/7292/17. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93834708> (12.11.2020). (Укр. м.).
18. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 591/200/17 від 30 жовтня 2019 р.. Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85443130> (05.12. 2020). (Укр. м.).
19. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 554/9118/16-ц від 05 лютого 2020 р. Офіц. сайт Державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87581190> (15.11.2020) (Укр. м.).
20. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (12.11.2020). (Укр. м.).
21. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации по делу о проверке конституционности частей третьей и пятой статьи 79 Федерального конституционного закона «О Конституционном Суде Российской Федерации», части первой статьи 439 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации и пункта 4 части 1 статьи 43 Федерального закона «Об исполнительном производстве» в связи с жалобой граждан В.В. Одноворцова, Е.В. Одноворцова, М.Е. Одноворцова, Н.В. Одноворцовой и Т.П.Одноворцовой от 26 июня 2020 года № 30-П. Офиц. сайт Конституционного Суда Российской Федерации. URL: <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision476600.pdf> (дата обращения: 12.11.2020). (Русск. яз.).
22. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6636> (05.09.2020). (Укр. м.).
23. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (12.11.2020). (Укр. м.).
24. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80> (12.10.2020). (Укр. м.).
25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу Законів про працю України від 4 вересня 2019 р. № 6-р(П)/2019. Офіц. сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2837> (12.11.2020). (Укр. м.).
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 р. № 2-р(П)/2019. Офіц. сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2716> (22.11.2020). (Укр. м.).
27. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (24.10.2020). (Укр. м.).
28. Slovenia's Constitution of 1991 with Amendments through 2013. URL: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/slv129862.pdf> (10.09.2019). (in Engl.).
29. The Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (date of application: 23.05.2020). (in Engl.).

30. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23 січня 2019 р. у справі № 820/2462/17. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень» URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7950941> (01.10.2020). (Укр. м.).

31. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08 серпня 2019 р. у справі № 811/1285/18. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83513339> (01.10.2020). (Укр. м.).

32. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05 вересня 2019 р. у справі № 520/9386/18. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84076812> (01.10.2020). (Укр. м.).

33. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 серпня 2019 р. у справі № 818/1807/18. Офіц. веб-портал «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83647451> (01.10.2020). (Укр. м.).

34. Finland's Constitution of 1999 with amendments through 2011, entered into force on 1 March 2000. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en (date of application: 11.07.2020). (in Engl.).

35. Цивільний процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р., № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (05.09.2020). (Укр. м.).

References

Bibliography:

1. Babanly R. Konstytutsiini podannia Verkhovnoho Sudu u 2020 rotsi: pidstavy, problematyka, stan rozghliadu // URL: https://uba.ua/documents/events/2020/20201126/2.1_Babanly_Rasim.pdf (12.11.2020). (Ukr. m.).
2. Iezerov A., Terletsyky D. Zvernennia do Verkhovnoho Sudu dlia vyrishennia pytannia stovosno vnesennia podannia shchodo konstytutsiinosti do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy // Pravo Ukrainy. 2020. № 8. S. 223 – 237.
3. Koziubra M. Verkhovenstvopravai Ukrainy // Pravo Ukrainy. 2012. № 1 – 2. S. 30 – 63.
4. Machuzhak Ya. Vzaiemodiia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy i sudiv zahalnoi yurysdyksii u pytanniakh zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna // Konstytutsiiny Sud u systemi orhaniv derzhavnoi vlady: aktualni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia: mater. Mizhnar. Konf., m. Kyiv, 16 trav. 2008 r. / Konstytuts. Sud Ukrainy; uporiad.: K. O. Pihhista [ta in.]. K.: In Yure, 2008. S. 102 – 113.
5. Riznyk S. Perevirka sudamy zahalnoi yurysdyksii konstytutsiinosti zakoniv Ukrainy yak promizhna forma konstytutsiinoho kontroliu (u konteksti prava osoby na konstytutsiinu skarhu) // Pravo Ukrainy. 2018. № 12. S. 163 – 177.
6. Savchyn M. V. Suchasni tendentsii konstytutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pliuralizmu: monohrafiia. Uzhhorod: RIK-U, 2018. 440 s.
7. Tykhyi V. Diia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v chasi // Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. 2001. № 5. S. 51 – 54.

List of legal documents:

8. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII // Ofits. Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (05.09.2020). (Ukr. m.).
9. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (05.09.2020). (Ukr. m.).
10. Konstitucija Kyrgyzskoj Respubliki, prinjata referendumom (vsenarodnym golosovaniem) 27 iyunja 2010 goda, vvedena v dejstvie Zakonom ot 27 iyunja 2010 goda v redakcii Zakona ot 29 dekabrya 2016 goda № 218 // Ofic. sait Ministerstva justicii Kyrgyzskoj Respubliki. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913?cl=ru-ru> (15.02.2020). (Russk. jaz.).
11. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28chervnia 1996 roku // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (15.11.2020). (Ukr. m.).
12. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI z nast. zm. // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (10.11.2020). (Ukr. m.).
13. Lithuania's Constitution of 1992 with Amendments through 2006 // URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2006.pdf?lang=en (date of application: 15.07.2019). (in Engl.).
14. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi № 205/4196/18 vid 15 veresnia 2020 r. // Ofits. sait Derzhavnoho reiestru sudovykh rishen // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270735> (05.12.2020). (Ukr. m.).
15. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 19 lystopada 2019 r. u spravi № 755/4893/18 (755/18431/15-a) // Ofits. veb-portal «ledyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77968276> (01.10.2020). (Ukr. m.).
16. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 16 hrudnia 2020 r. № 761/36220/17 // Ofits. veb-portal «ledyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93630874> (12.11.2020). (Ukr. m.).
17. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 16 hrudnia 2020 r. № 461/7292/17 // Ofits. veb-portal «ledyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93834708> (12.11.2020). (Ukr. m.).

18. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u spravi № 591/200/17 vid 30 zhovtnia 2019 r. // Ofits. sait Derzhavnoho reiestru sudovykh rishen // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85443130> (05.12.2020). (Ukr. m.).
19. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u spravi № 554/9118/16-ts vid 05 liutoho 2020 r. // Ofits. sait Derzhavnoho reiestru sudovykh rishen // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87581190> (15.11.2020) (Ukr. m.).
20. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy «Pro zastosuvannia Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pavosuddia» vid 1 lystopada 1996 r. № 9 // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (12.11.2020). (Ukr. m.).
21. Postanovlenye Konstytutsyonnoho Suda Rossyiskoi Federatsyy po delu o proverke konstytutsyonnosti chastei tretei y piatoi staty 79 Federalnoho konstytutsyonnoho zakona «O Konstytutsyonnom Sude Rossyiskoi Federatsyy», chasty pervoi staty 439 Hrazhdanskoho protsesualnoho kodeksa Rossyiskoi Federatsyy y punkta 4 chasty 1 staty 43 Federalnoho zakona «Ob yspolnytelnom proyzvodstve» v svyazy s zhaloboi hrazhdan V.V.Odnodvortseva, E.V.Odnodvortseva, M.E.Odnodvortseva, N.V.Odnodvortsevoi y T.P.Odnodvortsevoi ot 26 yunia 2020 hoda № 30–P // Ofyts.sait Konstytutsyonnoho Suda Rossyiskoi Federatsyy. URL: <http://doc.ksrfr.ru/decision/KSRFDecision476600.pdf> (12.11.2020). (Russk. yaz.).
22. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147- VIII // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6636> (05.09.2020). (Ukr. m.).
23. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2017 r. № 2136-VIII // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (12.11.2020). (Ukr. m.).
24. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 zhovtnia 1996 r. № 422/96-VR // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80> (12.10.2020). (Ukr. m.).
25. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Zhabo Tetiany Maksymivny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny tretoi staty 40 Kodeksu Zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 4 veresnia 2019 r. № 6-r(II)/2019 // Ofits. sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2837> (12.11.2020). (Ukr. m.).
26. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Khlipalskoi Viry Vasylivny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny druhoi staty 26 Zakonu Ukrainy «Pro vykonavche provadzhennia» (shchodo zabezpechennia derzhavoiu vykonannia sudovoho rishennia) vid 15 travnia 2019 r. № 2-r(II)/2019 // Ofits. sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2716> (22.11.2020). (Ukr. m.).
27. Pro sudoustrii ta status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 1402-VII // Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (24.10.2020). (Ukr. m.).
28. Slovenia's Constitution of 1991 with Amendments through 2013 // URL: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/slv129862.pdf> (10.09.2019). (in Engl.);
29. The Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997 // URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (date of application: 23.05.2020). (in Engl.).
30. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 23 sichnia 2019 r. u spravi № 820/2462/17 // Ofits. veb-portal «Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen» // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7950941> (01.10.2020). (Ukr. m.).
31. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 08 serpnia 2019 r. u spravi № 811/1285/18 // Ofits. veb-portal «Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83513339> (01.10.2020). (Ukr.m.).
32. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 05 veresnia 2019 r. u spravi № 520/9386/18 // Ofits. veb-portal «Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84076812> (01.10.2020). (Ukr.m.).
33. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 14 serpnia 2019 r. u spravi № 818/1807/18 // Ofits. veb-portal «Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83647451> (01.10.2020). (Ukr.m.).
34. Finland's Constitution of 1999 with amendments through 2011, entered into force on 1 March 2000 // URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en (date of application: 11.07.2020).(in Engl.).
35. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 r., № 2147-VIII // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (05.09.2020).